

Lopende titel: RISICOPERCEPTIE BIJ TAXATIE VAN GEWELDSRISICO

Masterthese

‘De risico’s in het strafrecht’: Een onderzoek naar risicoperceptie bij forensische taxatie van
het risico op geweldsrecidive met de HCR-20

Rik W. Brouwer

Universiteit Twente

25-8-2014

Vakgroep Psychologie van Conflict, Risico en Veiligheid

Begeleiders: prof. dr. E. Giebels & dr. M.W.M. Kuttschreuter,
PCRS, Universiteit Twente

M.A. Spaans MSc.
Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie

Samenvatting

Wordt de forensische inschatting van recidiverisico met de HCR-20 beïnvloedt door affectieve risico informatie? Eerdere onderzoeken laten zien dat affectieve informatie de klinische inschatting van recidiverisico kan beïnvloeden. Doordat het gestructureerd klinische HCR-20 de actuariële risicofactoren op een gestructureerd klinische wijze laat interpreteren tot de uiteindelijke inschatting van risico, kan worden verwacht dat affectieve informatie mogelijk die interpretatie beïnvloedt. Dit onderzoek heeft op basis van 42 HCR-20 formulieren gekeken naar de effecten van affectieve informatie op daadwerkelijke risicotaxaties over verdachten die zijn geobserveerd door het NIFP locatie Pieter Baan Centrum. Resultaten van dit onderzoek bieden onvoldoende bewijs om aan te kunnen tonen dat de affectieve informatie van invloed is geweest op de HCR-20 inschatting van recidiverisico. De resultaten geven wel aanwijzingen dat affectieve informatie bij midden tot hoge scores op de items kunnen leiden tot hogere inschattingen van risico. Lage scores op de items wijzen een onverwacht tegengesteld effect aan van affectieve informatie. Mogelijke verklaringen en aanknopingspunten voor uitgebreider onderzoek worden in dit artikel besproken.

Sleutelwoorden: HCR-20, risicotaxatie, risicoperceptie, affect, geweld

Abstract

Are HCR-20 forensic risk assessments influenced by affective risk information?

Previous research show that affective information influences the clinical judgment of recidivism risk. Based on the structured clinical judgment of risk, the HCR-20 bases its risk assessment on the clinical interpretation of the actuarial items scores. We hypothesize that affective risk information influences this interpretation of the actuarial risk score. In this study, we measure the effect of affective information on 42 HCR-20 risk assessments on suspected criminals in the NIFP Pieter Baan Center. The results of this research show insufficient evidence that affective information has influenced the HCR-20 risk assessment. We find indications of the influencing effect of affective information on medium to high HCR-20 mean item scores, which are in line with previous research. However, low mean item scores indicate an unexpected effect of affective information. We discuss possible explanations for these indications, and provide suggestions for further research.

Keywords: HCR-20, risk assessment, risk perception, affect, violence

‘De risico’s in het strafrecht’: Een onderzoek naar risicoperceptie bij forensische taxatie van het risico op geweldsrecidive met de HCR-20.

Volkert van der Graaf - sinds kort weer vrij na het uitzitten van zijn straf op de moord op Pim Fortuyn – hoeft geen enkelband meer om (Haenen, 2014). Ook de gebiedsverboden zijn ingetrokken. Van der Graaf vond dat hij na zijn vrijlating nadelig werd behandeld ten opzichte van andere ex-gedeteneerden, omdat het risico dat Van der Graaf opnieuw de fout in gaat door forensisch experts juist als erg laag is beoordeeld. De rechtbank heeft Van der Graaf in het gelijk gesteld. De media zet echter een beeld neer dat een groot deel van de bevolking dit besluit onbegrijpelijk vindt. Veel burgers zien Van der Graaf juist als een hoog risico voor hun veiligheid. Hoe komt deze forensische risicotaxatie dan tot stand, en hoe waardevol is deze wanneer het ene individu bij een gevaar een laag risico ervaren terwijl het andere bij precies hetzelfde gevaar een hoog risico ervaart?

Er is veel onderzoek gedaan naar het zo betrouwbaar mogelijk inschatten van de kans op recidive van gewelddadig delictgedrag. Uit deze onderzoeken zijn risicotaxatie instrumenten ontstaan, zoals de *Violence Risk Appraisal Guide* (VRAG; Rice & Harris, 1995), de *Historical Clinical Risk Management-20* (HCR-20; Webster, Eaves, Douglas, & Wintrup, 1995), en de *Historisch Klinisch Toekomst-30* (HKT-30; Werkgroep Risicotaxatie Forensische Psychiatrie, 2003). Deze instrumenten worden ingevuld door een deskundige beoordelaar over een verdachte of veroordeelde. Onderzoeken die de validiteit van deze instrumenten toetsen richten zich dan ook aan de ene kant op de interne validiteit, met voornamelijk interitem-correlaties, en intra- en interbeoordelaar-betrouwbaarheid. Aan de andere kant draait het om de externe validiteit, gericht op de samenhang met reeds gevalideerde instrumenten. Echter is het aantal publicaties waarin de rol van perceptie bij het taxeren van risico wordt onderzocht vrijwel nihil, terwijl er reeds in een gecontroleerd experiment is aangetoond dat psychologen en psychiaters meer waarde toekennen aan

affectieve informatie bij het inschatten van recidiverisico, dan aan actuariële informatie (Blumenthal, Huckle, Czornyj, Craissati, & Richardson, 2010). Het *psychometrisch paradigma* (Slovic, 1987), een veelgebruikte theorie in de risicopsychologie, stelt dat er risicofactoren bestaan die door emotie, affect en stigma het gevoel van het risico beïnvloeden (Finucane & Holup, 2006; Slovic, 1987; Slovic, Finucane, Peters, & MacGregor, 2004). De vraag of er ook soortgelijke affectieve factoren bestaan die de forensische risicotaxatie beïnvloeden, kan vooralsnog niet met bestaande literatuur worden beantwoord. Desondanks wordt jaarlijks bij ongeveer 5500 verdachten een *Pro Justitia* (PJ) strafrapportage gemaakt (NIFP, 2013) en de schuldbeoordeling van deze verdachten wordt mede bepaald op basis van die rapportage. Zowel het onderschatten als het overschatten van het recidiverisico van gewelddadig gedrag kan vervelende gevolgen hebben, zowel voor de samenleving als voor de verdachte. Een te laag ingeschat risico kan ertoe leiden dat een verdachte zonder gedragsinterventie terug in de samenleving komt, terwijl een te hoge inschatting van risico kan leiden tot het onterecht opleggen van beperkingen, zoals bij het voorbeeld van Volkert van der Graaf. Hierdoor is het van belang dat deze forensische risicotaxatie zo nauwkeurig mogelijk gebeurt, en zo dicht mogelijk de recidivekans benadert.

Risicotaxatie

In Nederland worden elk jaar ongeveer 90000 strafzaken in de rechtbanken behandeld (Kalidien & De Heer, 2013), waarvan ongeveer 5500 verdachten *Pro Justitia* worden onderzocht door het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP). Bij deze verdachten vermoedt Justitie dat er sprake kan zijn van een of meerdere psychiatrische stoornissen, die het delictgedrag (deels) kunnen verklaren. Dit is van belang, omdat het Nederlandse strafrecht de mogelijkheid heeft om een verdachte minder of geen gevangenisstraf te geven, maar in plaats daarvan een gedragsbeïnvloedende maatregel op te leggen, zoals een terbeschikkingstelling (TBS). Met behulp van het onderzoek voor de PJ-

rapportage wordt geprobeerd antwoord te vinden op de volgende vier hoofdvragen die de rechter in de meeste gevallen aan het NIFP stelt (NIFP, 2014):

1. Lijdt de betrokkene aan een psychiatrische stoornis?
2. Is het delictgedrag, indien bewezen, te verklaren vanuit deze psychiatrische stoornis?
3. Wat is vanwege de stoornis het gevaar op herhaling van het delictgedrag?
4. Welke gedragsinterventie is aangewezen om het recidivegevaar bij deze persoon af te wenden?

Om de derde vraag te beantwoorden zal de rapporteur een inschatting maken van het recidiverisico. Over het algemeen zijn er twee manieren dit recidiverisico te benaderen. Enerzijds kan dit op een actuariële wijze, door middel van historische feiten en berekende risico's op basis van bekende en stabiele recidivecijfers. Anderzijds kan dit op klinische wijze, waarbij een meer subjectieve beoordeling wordt gemaakt op basis van de psychopathologie (Blumenthal et al., 2010). Een recentere benadering van risicotaxatie probeert de validiteit en betrouwbaarheid van risicotaxaties te verhogen door de klinische en actuariële benadering te combineren. In de literatuur staat deze benadering bekend als de *structured clinical judgment* (SCJ; bijv. Singh, Grann, & Fazel, 2011), of als de *structured professional judgment* (SPJ; bijv. Douglas et al., 2002-2014). Een voorbeeld van een gestructureerd klinisch risicotaxatie instrument dat ook in Nederland veel wordt toegepast is de HCR-20 (Webster et al., 1995).

Tot halverwege de jaren 90 werd de mate van *psychopathie* als de beste actuariële voorspeller van crimineel gedrag beschouwd. Psychopathie wordt gemeten met de *Hare Psychopathy Checklist - Revised* (PCL-R; Hare, 1991) en - hoewel er niet voor ontworpen - blijkt uit een meta-analyse van Salekin, Rogers, en Sewell (1996) dat psychopathie een redelijke actuariële voorspeller van recidive is. Bij 70% van de

veroordeelden die recidiveerden werd de recidive door de PCL-R voorspeld (Salekin et al., 1996). Er zijn echter veel ontwikkelingen geweest op het gebied van risicotaxatie, waaruit een aantal nieuwe instrumenten is ontstaan. In twee recentere en uitgebreide meta-analyses van Singh et al. (2011) en Yang, Wong, en Coid (2010) werd aangetoond dat de PCL-R tot de slechtst presterende instrumenten behoorde in termen van het voorspellen van recidive (Singh et al., 2011; Yang et al., 2010). Dit geeft een indicatie dat het inschatten van recidiverisico meer omvat dan alleen het concept psychopathie.

HCR-20. Midden jaren negentig, toen de PCL-R nog een populair risicotaxatie instrument was, werd in Canada een nieuw risicotaxatie instrument ontwikkeld op basis van de nieuwe SCJ/SCP benadering. Dit instrument, de HCR-20, neemt behalve historische- en actuele factoren ook toekomstige factoren in beschouwing voor het vormen van een risicoschatting (Webster et al., 1995). Appendix II bevat de Nederlandse vertaling van de HCR-20 (Philipse, De Ruiter, Hildebrand, & Bouman, 2000). De intentie van de HCR-20 is om de naast de aanwezigheid van belangrijke factoren voor geweldsrisico, ook de onderlinge relevantie van factorencombinaties vast te stellen. Daarnaast moet het informatie bieden voor de selectie en intensiteit van interventies om het geweldsrisico te verminderen (Webster et al., 1995). Dit in tegenstelling tot een actuariëel instrument, waarbij de uitkomst is gebaseerd op algoritmen, vergelijkingen, en cut-offs. De item-totaalscore van de HCR-20 wordt om die reden niet volgens vaste en objectieve regels in een van de drie risico uitkomsten (laag, matig, hoog) ingedeeld, maar deze eindscore doet de beoordelaar op basis van interpreteren en afwegen van combinaties van risicofactoren, in de context van het delict waarvan betrokkene wordt verdacht. Zo kan het dus voorkomen dat een relatief lage gemiddelde itemscore door de beoordelaar toch wordt geïnterpreteerd als een hoog risico, als bepaalde risicoverhogende combinaties van factoren aanwezig zijn. Op diezelfde manier is het ook mogelijk dat een relatief hoge score op de items toch leidt tot een lage inschatting van het recidiverisico. De

ontwikkelaars suggereren dat enerzijds de toevoeging van de toekomstige factoren, en anderzijds het op een klinische manier de risicotaxatie interpreteren op basis van de scores op de actuariële items, zouden leiden tot een hogere validiteit en betrouwbaarheid ten opzichte van de tot dan toe beschikbare actuariële instrumenten zoals de PCL-R (Philipse et al., 2000; Webster et al., 1995). Sinds het publiceren van de HCR-20 zijn er wereldwijd 84 publicaties bekend die onderzoek doen naar de predictieve validiteit van de HCR-20. Hieruit komt naar voren dat de HCR-20 relatief goed scoort ten opzichte van ‘concurrerende’ risicotaxatie instrumenten (Douglas et al., 2002-2014; Philipse et al., 2000).

Echter, er is ook gebleken dat de HCR-20 beperkingen heeft. Een in Nederland uitgevoerd onderzoek heeft bewijs gevonden dat de beoordelaar zelf een significante factor is voor de uitkomst (De Vogel & De Ruiter, 2004). De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid binnen de groepen wetenschappelijk onderzoekers, behandelcoördinatoren, en groepsleiders was goed. Tussen de groepen waren wel verschillen te zien in de scores van de HCR-20. De groepsleiders gaven significant lagere itemscores dan de onderzoekers. Tussen de onderzoekers en de behandelingscoördinatoren werd geen significant verschil gevonden bij de itemscores, maar bij de interpretatie van het uiteindelijke risico gaven de behandelingscoördinatoren wel significant lagere inschattingen van risico dan de onderzoekers (De Vogel & De Ruiter, 2004). De validiteit van de HCR-20 komt hiermee in gevaar, zeker wanneer conclusies worden getrokken op basis van de score tussen verschillende groepen beoordelaars. Mede om die reden vermeldt het NIFP in hun PJ-rapportages dat de resultaten van de HCR-20 met de nodige terughoudendheid moeten worden geïnterpreteerd. Het zou namelijk onjuist zijn om te concluderen dat het recidiverisico is afgenomen, als een hertest met een lagere uitkomst door een andere beoordelaarsgroep is afgenomen. Hoe dit verschil in beoordelen van risico kan worden verklaard, ondanks de forensische expertise, is misschien wel de belangrijkste vraag bij deze resultaten. De Vogel en

De Ruiter (2004) geven het verschil in gevoelens over de patiënt als verklaring voor dit verschil. Bij de beide klinische groepen werd bewijs gevonden dat het gevoel over de patiënt wordt geassocieerd met hun beoordeling van risico. Negatieve gevoelens als het gecontroleerd of gemanipuleerd worden door de patiënt werd geassocieerd met hogere HCR-20 scores, terwijl positieve gevoelens als behulpzaamheid, vrolijkheid, en ontspannen werden geassocieerd met lage inschattingen van risico (De Vogel & De Ruiter, 2004). Als deze gevoelens van invloed zijn op het ingeschatte risico, en het concept risico daardoor niet volledig objectief en universeel lijkt, ontstaat de vraag wat de definitie van risico is? En welke psychologische mechanismen spelen mogelijk een rol bij het beoordelen van risico?

Risicoperceptie

De term *risico* wordt in de risicopsychologie gedefinieerd als “*de kans dat een gebeurtenis, activiteit, proces, situatie, gedrag leidt tot een bepaald, meestal negatief, gevolg*” (bijv. Gutteling & Wiegman, 1996). Deze definitie geeft aan dat risico uit zowel een objectieve- als een subjectieve dimensie kan bestaan. Een kans is de waarschijnlijkheid dat iets gebeurt, maar een gevolg kan - hoewel identiek - door elk individu anders worden ervaren. Dit verklaart waarom twee individuen op basis van dezelfde informatie over kans op een gevaar, en met dezelfde vatbaarheid voor dat gevaar, toch een verschillend risico op dat gevaar kunnen ervaren.

Het eerdergenoemde *psychometrisch paradigma* (Slovic, 1987) is ontworpen om bij niet-experts (c.q. leken of de bevolking) het waargenomen risico van nieuwe technologieën en gevaarlijke gebeurtenissen op een objectieve manier te kunnen verklaren, en soms zelfs te kunnen voorspellen (Finucane & Holup, 2006; Slovic, 1987). Het uitgangspunt van de theorie is dat experts bij hun inschatting van risico zich baseren op wetenschappelijke informatie met statistische- en actuariële risicogegevens. Daarentegen vormen leken, bij gebrek aan die correcte actuariële kennis, hun inschatting van risico vooral op basis van emotie, affect en

heuristische processen. Dit wordt veroorzaakt door drie subjectieve determinanten voor risicobepaling; de onbekendheid van het risico, de mate van opgeroepen angst, en het aantal mensen dat aan het gevaar is blootgesteld (Slovic, 1987). Met andere woorden is risico het product van enerzijds de beschikbare informatie van de objectieve kans van een gevaar, en anderzijds de subjectieve gevoelens over de gevolgen van het gevaar. Dit zou echter vooral het verschil in de perceptie van risico verklaren tussen leken en experts, terwijl het onderzoek van De Vogel en De Ruiter (2004) uitsluitend forensische experts heeft onderzocht en toch een verschil in perceptie van risico heeft gemeten. Is Slovic' theorie van de perceptie van risico - immers niet ontworpen om risico op recidive te verklaren - dan wel van toepassing in een forensische context?

Ook in een forensische context is er onderzoek gedaan naar de perceptie van risico. Bij het inschatten of een dader vrijgelaten zou mogen worden uit een psychiatrische instelling, laten forensisch psychologen zich leiden door de manier waarop het risico wordt gecommuniceerd (Monahan et al., 2002). Als het recidiverisico in termen van procenten wordt weergegeven, worden daders eerder vrijgelaten dan wanneer het recidiverisico in frequenties wordt uitgedrukt. Ditzelfde effect wordt gevonden bij het weergeven van het mogelijke recidivegedrag, waarbij daders met niet-levendige beschrijvingen eerder werden vrijgelaten dan wanneer er wel levendige beschrijvingen over het mogelijke recidivegedrag werd gegeven. Opmerkelijk genoeg laten psychologen die niet werkzaam zijn in een forensische instelling zich juist niet leiden door de manier waarop het risico wordt gecommuniceerd. Een mogelijke verklaring die de onderzoekers hiervoor geven is dat forensisch psychologen wellicht ervaring hebben met de gevolgen die een foute negatieve beslissing kan hebben op potentiële slachtoffers en op de eigen carrière (Monahan et al., 2002). Dat forensisch psychologen door hun ervaring en expertise per definitie beter zijn in

het nemen van beslissingen over de recidivekans dan anderen zonder ervaring en expertise, lijkt op basis van dit onderzoek een misvatting.

In een eerder verkennend onderzoek van Slovic en Monahan (1995) is tevens bewijs gevonden dat forensisch psychologen risico niet objectief uit kunnen drukken in een percentage, maar inschatting van risico vooral laten leiden door de schaal die wordt gebruikt. Op de ene schaalverdeling werden patiënten die ingeschat worden op 30% recidiverisico al als gevaarlijk gezien, terwijl op een andere schaalverdeling patiënten pas als gevaarlijk worden gezien als ze een recidiverisico van 90% hebben (Slovic & Monahan, 1995; Slovic, Monahan, & MacGregor, 2000). Dit betekent dat het inschatten van risico niet absoluut is, maar voornamelijk relatief. Tegelijkertijd vonden de onderzoekers bewijs dat de gekozen percentages juist wel van invloed zijn op de beantwoording van de vraag of dwangverpleging zou moeten worden opgelegd (Slovic & Monahan, 1995; Slovic et al., 2000). Het inschatten van het advies voor dwangverpleging lijkt daardoor niet relatief, maar voornamelijk absoluut. Deze resultaten wijzen uit dat de schaalverdeling van percentages een groot effect heeft op de inschatting van recidiverisico, maar dat de bepaling of dwangverpleging moet worden geadviseerd afhangt van de absolute waarde, in plaats van de plaats op de schaal. Dezelfde patiënt zou daardoor op beide schalen relatief dezelfde score krijgen, en op basis van beide scores worden gezien als gevaarlijk, maar de een wel met het advies dwangverpleging en de ander zonder dit advies. Daarom kan een inschatting van risico niet worden vertrouwd, tenzij het op een vaste ordinale wijze wordt weergegeven en geïnterpreteerd (Slovic & Monahan, 1995; Slovic et al., 2000). De HCR-20 gebruikt mede om die reden geen percentages om het recidiverisico uit te drukken, maar heeft daarvoor drie ordinale uitkomsten; *laag*, *matig*, en *hoog*.

Recenter onderzoek op het gebied van forensische risicoperceptie laat zien dat psychologen en psychiaters bij het inschatten van recidiverisico actuariële informatie wel

laten meewegen, maar bovengemiddeld veel waarde toekennen aan affectieve informatie over een dader of een delict (Blumenthal et al., 2010). Het is zelfs zo dat een daderprofiel met weinig actuariële informatie en veel affectieve risico informatie, met een hoger recidiverisico wordt ingeschat dan een daderprofiel met veel actuariële- en weinig affectieve risico informatie (Blumenthal et al., 2010). Deze resultaten kunnen worden verklaard door de *affect heuristic* (Slovic, Finucane, Peters, & MacGregor, 2002). Op basis hiervan is het aannemelijk dat de affectieve informatie uit de daderprofielen een sterke grafische impressie vormde, die leidde tot een grotere nadruk op de gevaarlijkheid (Blumenthal et al., 2010). Er is echter alleen voor de actuariële factoren een wetenschappelijke onderbouwing met betrekking tot het recidiverisico. De affectieve informatie lijkt daarom tot een vertekening te leiden in de juistheid van forensische risicotaxatie.

Als affectieve informatie inderdaad een vertekening kan veroorzaken bij het inschatten van de kans op geweldsrecidive, is het voor de verbetering van risicotaxatie van belang dat inzichtelijk wordt gemaakt welke dader- of delictskenmerken leiden tot een affectieve reactie. Voor zover bekend is er geen complete lijst ontwikkeld van delictskenmerken die emoties veroorzaken. Er zijn wel onderzoeken gepubliceerd over de effecten van emotie en affect bij rechters en juryleden in de Amerikaanse rechtszaal (bijv. Bornstein & Nemeth, 1999; Edens, Desforjes, Fernandez, & Palac, 2004; Finkelstein & Bastounis, 2010; Georges, Wiener, & Keller, 2013; Kerr, 2010; Steblay, Besirevic, Fulero, & Jimenez-Lorente, 1999; Welner, 2013). Een groot deel van de delictskenmerken die deze onderzoeken noemen als voorspellers voor emotie en affect, staat ook bekend als actuariële risicofactor. Hieronder zijn factoren zoals een crimineel verleden, alcohol- en drugsmisbruik, en psychische problematiek. In de onderzoeken bij juryleden wordt ook een aantal factoren genoemd waarvoor – tot op heden – geen actuariële basis bestaat. Deze factoren zijn op te delen in twee categorieën. Enerzijds

zijn er de factoren die te maken hebben met de specifieke kenmerken van een delict of van de dader, en anderzijds zijn er factoren die pas na een delict ontstaan door externe invloeden.

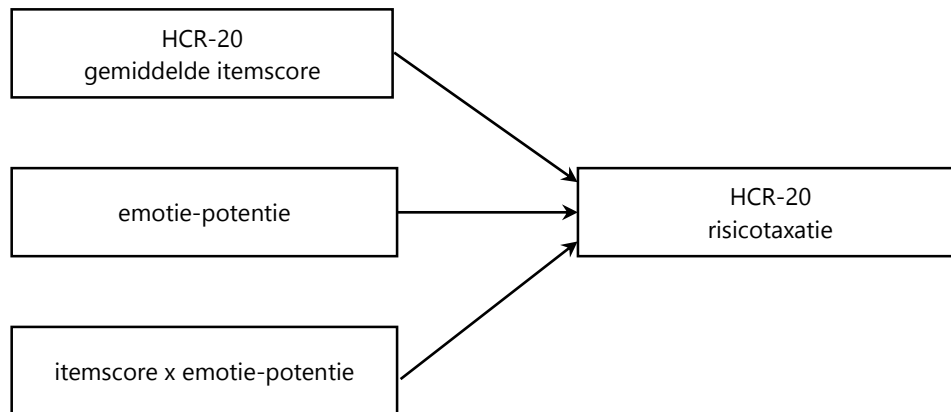
Onder de factoren die direct uit de delictskenmerken zijn af te leiden worden factoren genoemd als gebrek aan spijt, bepaalde persoonlijkheidskenmerken, gebrek aan verantwoordelijkheid, problemen met gezag, en sadistische neigingen (Blumenthal et al., 2010); binnendringen van het huis van het slachtoffer (Kerr, 2010); slachtoffer dat veel pijn heeft geleden, ernstig is mishandeld of is gemarteld, of houdt een permanente verminking (Bornstein & Nemeth, 1999; Kerr, 2010; Welner, 2013), een onschuldig of willekeurig slachtoffer (Bornstein & Nemeth, 1999; Kerr, 2010), en een slachtoffer dat fysiek kwetsbaar of hulpeloos is (Welner, 2013). Factoren die pas na het delict ontstaan, maar wel van invloed kunnen zijn op emotie en affect over de dader of het delict, zijn factoren als publiciteit waarbij persoonlijke kenmerken van het slachtoffer bekend wordt gemaakt, er berichten zijn van een rouwende familie van het slachtoffer (Kerr, 2010); de verdachte wordt gedepersonaliseerd door als psychopaat te worden gezien (Edens et al., 2004); en grafisch bewijs van slachtoffer en plaats delict, en reconstructies van het delict (Bornstein & Nemeth, 1999; Finkelstein & Bastounis, 2010; Kerr, 2010). Op basis van wat wel bekend is uit deze onderzoeken ontwikkelen wij een *emotie-potentie* index, die de mate van affectieve informatie over een dader of delict kan meten.

Het huidige onderzoek

Met dit onderzoek wordt een poging gedaan om in bestaande forensische gegevens bewijs te vinden voor de invloed van affectieve informatie op de forensische risicotaxatie. In engere zin wordt een antwoord gezocht op de vraag: *Wat is de invloed van affectieve informatie bij de risicotaxatie met de HCR-20 in NIFP locatie Pieter Baan Centrum?* Verwacht wordt dat de aanwezigheid van bepaalde affectieve informatie in een delict ervoor zorgt dat de inschatting van het risico op herhaling van gewelddadig gedrag hoger kan zijn

dan op basis van de itemscore kan worden verwacht. Hierbij wordt verwacht dat affectieve informatie een moderator is voor het effect van de itemscore op de risicoscore. In Figuur 1 is dit interactiemodel schematisch weergegeven.

Figuur 1: onderzoeksmodel met emotie-potentie als moderator

De gemiddelde itemscore van de HCR-20 zou de basis moeten vormen voor de inschatting van het HCR-20 recidiverisico, in termen van laag, matig, of hoog risico. De algemene verwachting voor een SCJ/SPJ instrument is dat de gemiddelde itemscore geen perfecte samenhang heeft met de uiteindelijke risicoscore. Dit omdat, anders dan een puur actuariëel instrument, de uiteindelijke score niet volgens vaste regels wordt afgeleid van de itemscores. De score op de items worden door de beoordelaar afgewogen op individuele relevantie en wordt op basis van de itemscore een klinische inschatting van het risico op geweldsrecidive gemaakt. Er wordt daarom wel een direct effect verwacht waarbij een hogere gemiddelde itemscore (0-2) correleert met een hogere totale risicoscore (laag, laag-matig, matig, matig-hoog, hoog).

Hypothese 1: Er is een positieve samenhang tussen de HCR-20 gemiddelde itemscore en de HCR-20 risicoscore, waarbij deze itemscore een voorspeller is van de risicoscore.

In dit onderzoek wordt uiteindelijk verwacht dat de emotie-potentie als moderator werkt, waarbij een hoge emotie-potentie verklaart dat de gemiddelde itemscore samenhangt met een relatief hogere risicoscore, en andersom. De algemene verwachting is dat er geen direct effect is tussen de hoeveelheid affectieve informatie (emotie-potentie) en de uiteindelijke risicoscore.

Hypothese 2: Er is een positieve samenhang tussen de emotie-potentie en de HCR-20 risicotaxatie.

In de onderzoeken van Blumenthal et al. (2010) en Slovic et al. (2000) is het recidiverisico op een klinische manier beoordeeld. Bij de HCR-20 vindt er een klinische beoordeling plaats bij de interpretatie van de gemiddelde itemscore. Op basis van de eerdere onderzoeken kan daarom worden verwacht dat een mogelijke beïnvloeding door affectieve informatie juist op dat moment zou kunnen plaatsvinden. We onderzoeken daarom of de mate van affectieve informatie een interactie-effect heeft op de samenhang tussen de gemiddelde itemscore en de uiteindelijke risicoscore. We verwachten daarbij dat het interactie-effect via een hoge emotie-potentie score zorgt dat een lagere gemiddelde itemscore tot een relatief hoge risicoscore kan leiden, en dat een lage emotie-potentie score zorgt dat een hogere gemiddelde itemscore daarentegen tot een relatief lage risicoscore kan leiden. Dit zou betekenen dat de mate van affectieve informatie (emotie-potentie score) een moderator is bij het effect van de gemiddelde itemscore op de uiteindelijke risicoscore.

Hypothese 3: De emotie-potentie is een moderator op het effect van de gemiddelde itemscore op de risicoscore van de HCR-20.

Methoden

Om de hypothesen te toetsen op basis van echte forensische gegevens is een retrospectief onderzoek opgesteld. Voor dit onderzoek werd door het NIFP toegang verleend tot alle inhoud van de in het archief van locatie Pieter Baan Centrum (PBC) aanwezige dossiers.

Onderzoekspopulatie

De dossiers die voor dit onderzoek zijn gebruikt, zijn allen van verdachten die voorafgaand aan hun rechtszaak gedurende standaard 7 weken werden geobserveerd in het PBC, de psychiatrische observatiekliniek van het NIFP. In een digitale database met metadata van dossiers is een selectie gemaakt op alle dossiers waar een gestructureerde taxatie van geweldsrisico met de HCR-20 is gedaan. Dit leverde een totale sample op van 280 dossiers (zie *Tabel 4* in Appendix I). Op basis van het indexdelict, het hoofddelict waar een rechtszaak zich op richt, is een verdere selectie gemaakt op alleen delicten met fysiek geweld tegen anderen. Voor het inschatten van seksueel (gewelddadig) risico zijn specifiekere instrumenten beschikbaar, zoals de SVR-20 en de STATIC-99. Zedendelicten zijn daarom niet meegenomen in deze selectie. De delicten die zijn gebruikt voor dit onderzoek zijn met een ster gemarkeerd in *Tabel 4*. Dit bracht de onderzoekspopulatie op 218 dossiers. In de digitale database staat ook geregistreerd wat de vraagstelling was voor de observatie, en of de betrokkene heeft meegewerkt aan het onderzoek. De dossiers waarbij de vraagstelling zich richtte op een tbs-verlenging of tbs-longstay besluit zijn weggelaten, evenals de dossiers waarbij een aanvullend onderzoek wordt gedaan na een eerdere observatie in het PBC. Ook zijn alle weigerende betrokkenen weggelaten uit dit onderzoek. De handleiding van de HCR-20 vermeldt dat indien meer dan 4 van de 20 items niet kunnen worden beantwoord, de HCR-20 niet meer voldoende valide is (Philipse et al., 2000). Indien een betrokkene weigert mee te werken is het wellicht onvoldoende verdedigbaar om minimaal 16 HCR-20 items te

beoordelen. Na verwijdering van deze dossiers bleven er nog 144 dossiers over. Deze 144 dossiers leverde 42 bruikbare HCR-20 formulieren op, waarvan 3 dubbele formulieren die door de beoordelaars onafhankelijk van elkaar zijn ingevuld. De uiteindelijke steekproef voor dit onderzoek is $N = 39$ dossiers (Tabel 1).

De leeftijd van de betrokkenen ten tijde van het inschatten van het geweldsrisico varieerde van 20 tot 61 jaar ($M = 36.15$, $SD = 10.71$). Van deze betrokkenen was 90% man ($n = 35$). De culturele achtergrond van de betrokkenen is vastgesteld op basis van de richtlijnen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS; Keij, 2000), wat resulteerde in 56% autochtone betrokkenen ($n = 22$), 10% Westerse allochtonen ($n = 4$), en 15% niet-Westerse allochtonen ($n = 6$). Bij de overige 7 betrokkenen was de afkomst onbekend of niet exact vast te stellen.

Tabel 1; kenmerken van steekproef (N = 39)

	<i>n</i>	<i>(%)</i>	<u>leeftijd</u>	
			<i>M</i>	<i>SD</i>
totaal	39	(100)	36.2	10.71
afkomst ¹ :				
autochtoon	22	(57)	37.8	9.81
allochtoon (Westers)	4	(10)	45.0	7.53
allochtoon (niet-Westers)	6	(15)	27.0	4.38
onbekend	7	(18)		
geslacht:				
man	35	(90)	36.1	11.16
vrouw	4	(10)	36.5	6.46
risicotaxatie ² :				
laag	4	(10)		
laag/matig	1	(2)		
matig	5	(12)		
matig/hoog	5	(12)		
hoog	27	(64)		
emotie-potentie items:				
E1	16	(38)		
E2	12	(28)		
E3	15	(36)		
E4	7	(17)		
E5	2	(5)		

¹ volgens richtlijnen CBS (Keij, 2000)

² $n = 42$ formulieren.

Instrumenten

HCR-20. De risicotaxatie van geweldsrecidive is door de psychiaters en/of psychologen in het Pieter Baan centrum gedaan met behulp van de HCR-20 (vertaling; Philipse et al., 2000; origineel; Webster et al., 1995). De HCR-20 bestaat uit 20 actuariële items over historische-, klinische- en risicohanteringsfactoren, die elk kunnen worden gescoord met 0 (zeker niet aanwezig), 1 (mogelijk/soms aanwezig), en 2 (zeker aanwezig). De totaalscore op de items vormt daarmee een score tussen 0 en 40. De uiteindelijke uitkomst van de HCR-20 - de totale risicoscore - wordt gevormd door op basis van de totale itemscore, en de eventuele aanwezigheid van risico verhogende combinaties van factoren, een gestructureerde klinische inschatting te maken. Deze HCR-20 risicoscore kan worden beoordeeld als laag, matig of hoog risico. Verschillende onderzoeken laten zien dat de interbeoordelaars-betrouwbaarheid van de historische en klinische schalen tussen twee beoordelaars een Pearson-correlatie van .80 heeft (Douglas et al., 2002-2014; Douglas & Webster, 1999). Latere onderzoeken met een Nederlandse forensisch psychiatrische populatie ondersteunen deze betrouwbaarheid (Douglas et al., 2002-2014).

De werkwijze in het PBC is als volgt: De psychiater en de psycholoog vullen in de zesde of zevende week van de observatie de HCR-20 in, op basis van de resultaten van hun eigen onderzoek en die van de overige leden van het onderzoeksteam. Na het schrijven van de rapportage Pro Justitia wordt de HCR-20 in een dossier gedaan, en wordt deze gearhiveerd.

Het aantal beschikbare HCR-20 formulieren bleek lager te zijn dan verwacht. Voor elk ontbrekende HCR-20 scoreformulier is een mail gestuurd naar de betreffende psycholoog en psychiater, met het verzoek tot naleveren van dit formulier. Uiteindelijk zijn er 42 bruikbare HCR-20 formulieren beschikbaar voor dit onderzoek. Een tweede onvoorzien resultaat met de HCR-20 formulieren was dat er geen 3 risicoscores (laag, matig, hoog), maar 5 verschillende risicoscores bleken voor te komen. Dit waren naast de standaard drie ook *laag/matig* ($n = 1$)

en *matig/hoog* ($n = 5$). Daarnaast was de verdeling van risicoscores zeer scheef, met 27 maal de maximale beoordeling *hoog*, terwijl de overige mogelijke risicoscores in totaal slechts 15 keer werden beoordeeld.

Emotie-potentie. Een tweede construct dat dit onderzoek gebruikt is de emotionele impact van de dader of het delict op de beoordelaar. Het was voor dit onderzoek niet toegestaan om de beoordelaars te benaderen en de ervaren emotie te onderzoeken. Daarom is gekozen om op basis van de beschikbare publicaties op het gebied van emotie en affect in een forensische context een index te ontwikkelen, die op een betrouwbare manier de emotie-potentie kan meten. Deze emotie-potentie zou een indicatie kunnen vormen voor de mate van affectieve informatie die de beoordelaar uit het delict heeft gehaald, zonder deze beoordelaars direct te hoeven benaderen. Uit het reeds beschikbare onderzoek over affectieve informatie over delicten en daders hebben we alle affectieve factoren gehaald die het gevoel van risico of de mate van emotie beïnvloeden. Vervolgens hebben we alle affectieve factoren verwijderd die overlapping hebben met een item van de HCR-20, en daarmee een actuariële component hebben. Tot slot zijn ook factoren verwijderd die niet redelijk objectief door derden kunnen worden vastgesteld. De factoren die overbleven zijn vergeleken op overeenkomsten en waar mogelijk samengevoegd. Dit heeft 5 niet-overlappende en redelijk objectief meetbare clusters van factoren opgeleverd, die de 5 items van de emotie-potentie index vormen:

1. Het slachtoffer was hulpeloos, weerloos of fysiek kwetsbaar
2. Het slachtoffer heeft waarschijnlijk veel pijn geleden, is zwaar mishandeld of gemarteld voor de dood, of heeft blijvende zichtbare schade
3. Het slachtoffer is willekeurig, of slachtoffer kan niet worden verweten het delict te hebben uitgelokt door zijn/haar gedrag
4. Het huis van het slachtoffer is binnengedrongen

5. Persoonlijke kenmerken van het slachtoffer zijn genoemd in de landelijke media

Deze emotie-potentie index is bijgevoegd in Appendix II, samen met een beschrijving van de items en een overzicht van de factoren waarop elk item is gebaseerd. De intrabeoordelaarsbetrouwbaarheid is gemeten door een test-hertest met 10 willekeurige dossiers die twee weken eerder door dezelfde onderzoeker waren beoordeeld op emotie-potentie. De emotie-potentie score liet bij een test-hertest een zeer goede betrouwbaarheid zien ($ICC = .927, p < .001$). Het tweede item van de index (*E2: slachtoffer heeft waarschijnlijk veel pijn geleden, is zwaar mishandeld of gemarteld voor de dood, of heeft blijvende zichtbare schade*) was in deze steekproef de enige bron van afwijking tussen de twee meetmomenten, en viel in 2 van de 10 gevallen hoger uit in de hertest. De betrouwbaarheid was voor dit tweede item van de emotie-potentie index weliswaar voldoende ($ICC = .769, p = .02$), maar hiermee lager dan voor de andere items. De mate van pijn bij het slachtoffer blijkt lastig objectief vast te stellen, en was ook zeer tijdsintensief doordat alle processen-verbaal over het slachtoffer voor een zo objectieve beantwoording nauwkeurig werden bestudeerd.

Procedure

Om eigen perceptuele invloeden te beperken, vond het verzamelen van data plaats op een zo identiek mogelijke manier. Ten eerste werd het hele dossier snel doorzocht op het HCR-20 scoreformulier, de Rapportage Pro Justitia, en het uittreksel. Dit uittreksel is een overzicht van de tenlastelegging, politiemutaties met historische overtredingen en misdrijven, en het politieonderzoek van het huidige delict met processen-verbaal van plaats delict en van getuigen- en verdachtenverhoren. Nadat deze drie onderdelen uit het dossier waren gehaald, werd steeds eerst de emotie-potentie vastgesteld. Hiervoor werd het delict gelezen, en waar nodig processen-verbaal gescand op aanwezigheid van één of meerdere van de in totaal 5

items van de emotie-potentie index. De uiteindelijke emotie-potentie score kan variëren van minimaal 0 (lage emotie-potentie) tot maximaal 5 (hoge emotie-potentie).

Om mogelijke beïnvloeding door de onderzoeker te voorkomen, werd pas na het vaststellen van de emotie-potentie gekeken naar het HCR-20 scoreformulier. Het analyseren van de HCR-20 bestond uit het overnemen van de 20 itemscores (0 - 2) en de uiteindelijke risicoscore (laag, matig, hoog). Deze risicoscore was echter niet altijd op het HCR-20 formulier door de beoordelaar ingevuld. In die gevallen werd de risicotaxatie opgezocht in het PJ-rapport, mits dit expliciet werd genoemd als uitkomst van de HCR-20. De anonimiteit van de betrokkenen werd zo goed mogelijk gewaarborgd door alleen dossiernummers op te nemen in het databestand, en geen namen van betrokkenen. Deze dossiernummers zijn slechts door enkele daarvoor bevoegde medewerkers in het PBC aan namen te koppelen. De onderzoekers hebben zich met het inzien van informatie beperkt tot alleen die informatie die nodig leek voor dit onderzoek. Hiermee is zoveel mogelijk voorkomen dat gevoelige persoonlijke informatie over de betrokkenen bij de onderzoekers bekend is geworden.

Statistische analyses

Alle data voor dit onderzoek zijn ingevoerd in IBM SPSS Statistics, versie 22. Met behulp van lineaire regressieanalyses toetsen we de drie hypothesen. Voor hypothese 3 wordt een interactie-effect verwacht. Hiervoor zijn de waarden van onafhankelijke variabelen *gemiddelde itemscore* ($M = 1.11$) en *emotie-potentie* ($M = 1.24$) gecentraliseerd door ze om te rekenen naar hun afwijking van het gemiddelde, en is de interactievariabele berekend door deze twee gecentreerde variabelen te vermenigvuldigen.

Resultaten

Allereerst is gecontroleerd op significante correlaties tussen een aantal externe variabelen (leeftijd, afkomst en geslacht) en de HCR-20 risicoscore. Het geslacht van de verdachte en beoordelaar (man of vrouw), en de functie van de beoordelaar (psychiater of

psycholoog), laten geen significantie correlaties of verschillen zien. De afkomst van de verdachte (autochtoon of allochtoon) heeft net geen significante samenhang met de beoordeling van de risicoscore ($r = .188$, $n = 93$, $p = .07$). De leeftijd van de verdachte laat echter wel een significante negatieve samenhang zien met de beoordeling van de risicoscore ($r = -.244$, $n = 112$, $p = .009$). Hoe lager de leeftijd, hoe hoger de beoordelaars het risico op geweldsrecidive inschatten.

Hypothese 1

Een direct effect werd verwacht, waarbij een hogere gemiddelde itemscore (0 - 2) correleert met een hogere totale risicoscore (laag, laag/matig, matig, matig/hoog, hoog). Om dit te toetsen is een lineaire regressieanalyse uitgevoerd. Deze laat zien dat de gemiddelde itemscore 27,4% van de variantie verklaart op de risicoscore, $R^2 = .274$, $F(1, 40) = 15.123$, $p < .001$. De gemiddelde itemscore is een significante voorspeller voor de risicoscore, $\beta = .524$, $t(40) = 3.889$, $p < .001$. Deze resultaten zijn in lijn met de hypothese.

Hypothese 2

Vervolgens wordt getoetst of de emotie-potentie een voorspeller is voor de totale risicoscore van de HCR-20. Deze emotie-potentie wordt beoordeeld met de emotie-potentie index (0 - 5), waarbij score 0 voor weinig aanwezige affectieve informatie staat, en 5 voor veel aanwezige affectieve informatie staat. De resultaten van de regressie wijzen uit dat een model met zowel de gemiddelde itemscore als de emotie-potentie 28,3% van de variantie op de risicoscore kan verklaren, $R^2 = .283$, $F(1, 40) = 7.680$, $p = .002$. De gemiddelde itemscore is in dit model een significante voorspeller voor de risicoscore, $\beta = .569$, $t(39) = 3.755$, $p = .001$, maar in dit model is de emotie-potentie geen significante voorspeller voor de risicoscore, $\beta = .101$, $t(39) = 0.668$, $p = .51$. Dit komt niet overeen met de hypothese.

Hypothese 3

Tot slot werd verwacht dat de emotie-potentie een moderator is bij het effect van de gemiddelde itemscore op de risicoscore. Voorspeld werd dat een hoge emotie-potentie score ervoor zorgt dat een lagere totale itemscore toch leidt tot een hoge risicoscore, en dat een lage emotie-potentie score ervoor zorgt dat een hogere totale itemscore daarentegen kan leiden tot een lagere risicoscore. De lage en niet-significante correlatie tussen emotie-potentie en de risicoscore wees al uit dat emotie-potentie waarschijnlijk geen goede directe voorspeller is voor de risicotaxatie. Om te kunnen bewijzen dat emotie-potentie functioneert als een moderator op het effect van de gemiddelde itemscore op de risicoscore, is een moderatie regressie analyse gedaan. Het interactie model verklaart 32,3% van de variantie op de risicoscore, $R^2 = .323$, $F(1, 38) = 4,542$, $p = .008$. Het interactie-effect *itemscore x emotie-potentie* is op basis van deze gegevens echter te weinig significant om te kunnen worden gezien als voorspeller voor de risicoscore, $\beta = .724$, $t(38) = 1.474$, $p = .149$. De resultaten van de analyse zijn weergegeven in Tabel 2.

Tabel 2; resultaten van de moderator analyse

	<i>b</i>	<i>SE</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
emotie-potentie	.172	.134	1.281	.208
itemscore	2.055	.559	3.675	.001
itemscore x emotie-potentie	.724	.491	1.474	.149

Om een indicatie te krijgen van de werking van het interactie-effect, zijn de conditionele effecten van deze moderatie geanalyseerd en weergegeven in Tabel 3. In deze weergave zijn de moderatie-effecten van lage ($-1 SD$), gemiddelde (M) en hoge ($+1 SD$) waarden van de moderator emotie-potentie berekend. Zowel bij lage emotie-potentie waarden, $\beta = 1.302$, $t(38) = 2.124$, $p = .04$, en gemiddelde emotie-potentie waarden, $\beta = 2.055$, $t(38) =$

3.6750, $p < .001$, als hoge emotie-potentie waarden, $\beta = 2.809$, $t(38) = 3.195$, $p < .003$, is een significant positief effect gevonden. Belangrijker is het resultaat dat de bèta's - die hier het effect van de itemscore op de uiteindelijke risicoscore aanduiden - hoger worden naarmate de emotie-potentie toeneemt. Deze indicatie is wel gedeeltelijk in lijn met de hypothese, maar kan niet worden aangenomen doordat het interactie-effect niet de benodigde significantie heeft.

Tabel 3; conditionele effecten van de itemscore op de risicoscore bij waarden van de moderator

	<i>b</i>	<i>SE</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
emotie-potentie ¹				
laag (-1.042)	1.302	.613	2.124	.040
gemiddeld (0)	2.055	.559	3.675	.001
hoog (1.042)	2.809	.879	3.195	.003

¹ De emotie-potentie wordt weergegeven in waarden van één standaarddeviatie onder het gemiddelde (laag), het gemiddelde, en één standaarddeviatie boven het gemiddelde (hoog).

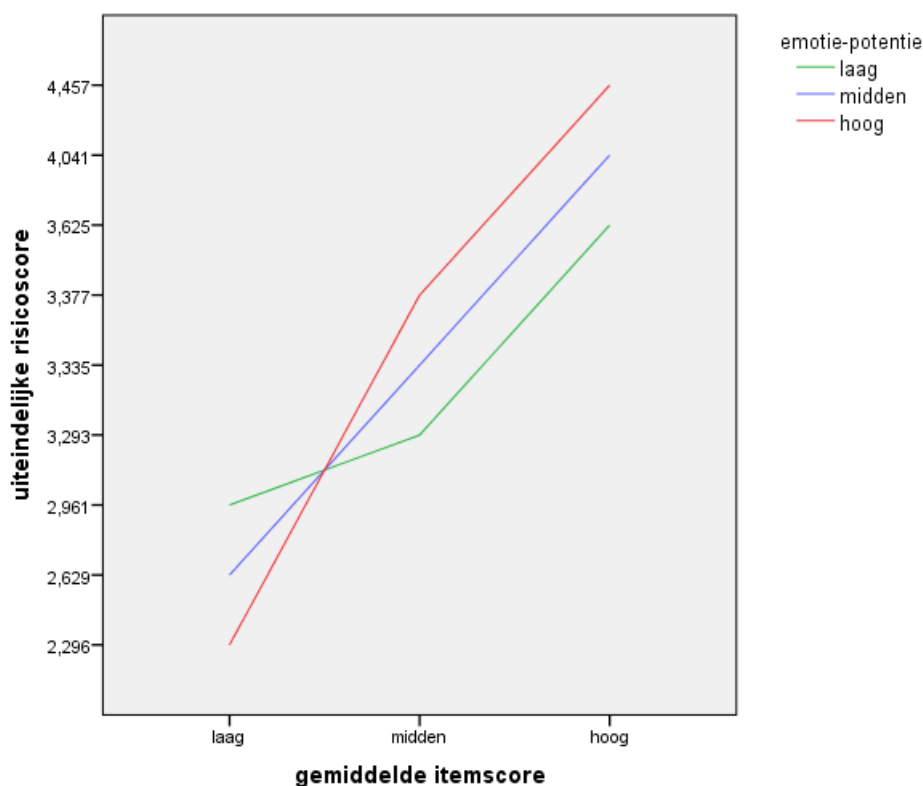
Discussie

Eerder onderzoek van Slovic en Monahan (1995), Slovic et al. (2000), en Blumenthal et al. (2010), hebben aangetoond dat forensisch experts zich bij een klinische inschatting van risico laten beïnvloeden door affectieve informatie. Het doel van deze studie is onderzoeken of affectieve informatie ook invloed heeft gehad op de daadwerkelijke inschatting van geweldsrecidive met behulp van de veelgebruikte HCR-20. Op basis van de resultaten kan niet worden geconcludeerd dat affectieve informatie het inschatten van recidiverisico met de HCR-20 beïnvloedt. Het verwachte interactie-effect, waarbij de mate van affectieve informatie een moderator is bij het effect van de gemiddelde HCR-20 itemscore op de uiteindelijke HCR-20 risicoscore, kan met dit onderzoek niet worden aangetoond. We zien wel aanwijzingen dat de mate van affectieve informatie een beïnvloedende rol speelt. In Figuur 2 zien we een blauwe lijn die het effect van de gemiddelde itemscore op de risicoscore

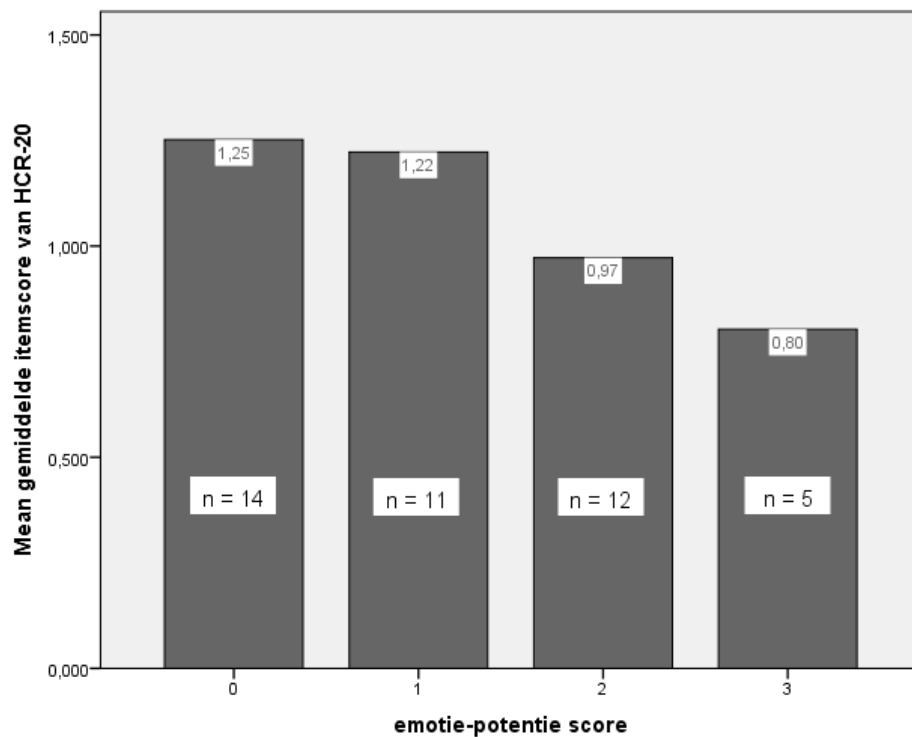
weergeeft. Zoals verwacht is de gemiddelde itemscore van de HCR-20 inderdaad een voorspeller voor de risicoscore. De resultaten laten een correlatie zien van .524, wat erop wijst dat de actuariële items inderdaad worden gebruikt voor het beoordelen van het risico, maar er meer factoren meespelen bij het vormen van een risico oordeel. Dit is geheel in lijn met de beschrijving in de handleiding van de HCR-20.

In Figuur 2 is ook te zien dat *weinig* affectieve informatie (groen) en *veel* affectieve informatie (rood) voor een duidelijk andere risicoscore zorgen dan het directe effect van de itemscore op de risicoscore (blauw). Hier is te zien dat een hoge mate van affectieve informatie inderdaad lijkt te zorgen voor een relatief hogere inschatting van risico. Dit effect is echter omgekeerd wanneer de gemiddelde itemscore laag is.

Figuur 2; weergave van interactie effect door emotie-potentie

Het effect van de mate van affectieve informatie dat wordt waargenomen vanaf een midden tot hoge *gemiddelde itemscore*, komt overeen met de eerdere theorieën en onderzoeken. Het omgekeerde effect bij een lage gemiddelde itemscore lijkt echter niet bij deze theorieën te passen. Wel kan hiervoor een risicopsychologische verklaring worden gevonden buiten het PBC. De informatie waarop de emotie-potentie in dit onderzoek is gebaseerd, het politierapport en de tenlastelegging, is dezelfde informatie die een rechter-commissaris of Officier van Justitie gebruikt om de beslissing te nemen of een verdachte moet worden geobserveerd in het PBC. Als verwacht wordt dat de emotie-potentie een moderator is bij een forensische risicotaxatie, kan inherent aan deze verwachting de risico beslissing van de rechter op basis van diezelfde emotie-potentie ook van invloed zijn. Volgens het psychometrisch paradigma zijn het juist leken die zich bij beslissingen over risico laten leiden door emotie, affect en heuristiek. In dit daglicht geeft dit omgekeerde effect een indicatie dat de forensisch psychologen en psychiaters in het PBC bij de scoring van de items zich in ieder geval veel minder laten beïnvloeden door affectieve informatie dan een rechter-commissaris of een Officier van Justitie. Ondersteuning voor deze verklaring kan worden gevonden in Figuur 3. Hier is te zien dat als de emotie-potentie een score 0 of 1 heeft, de gemiddelde itemscore niet veel verschilt, maar zodra deze emotie-potentie hoger is dan zijn gemiddelde ($M = 1.19$, $SD = 1.042$) valt de beoordeelde itemscore lager uit.

Figuur 3; weergave negatieve samenhang itemscore en emotie-potentie

Het lijkt dat de forensische experts in het Pieter Baan centrum zich nauwelijks laten beïnvloeden door de affectieve informatie bij het beoordelen van de actuariële informatie. De resultaten van de analyse wijzen uit dat op basis van dit onderzoek niet kan worden aangetoond dat emotie-potentie een interactie-effect heeft gehad bij het beoordelen van risico door de forensische experts. Voor de verwachte effecten van de moderatie worden wel aanwijzingen gevonden, doordat weinig affectieve informatie het effect van de itemscore op de risicoscore lijkt te verminderen, en veel affectieve informatie het effect van de itemscore op de risicoscore lijkt te vergoten. Dit resultaat vormt een goede basis voor een uitgebreider onderzoek naar de invloed van affectieve informatie bij de HCR-20.

Beperkingen

Dit onderzoek heeft een aantal beperkingen. Ten eerste is het meten van affectieve informatie door middel van de emotie-potentie niet een optimale manier. Op deze wijze is enerzijds niet zeker of dit daadwerkelijk een weergave is van de emotie bij de forensisch

expert. Anderzijds is deze methode mogelijk onderhevig aan perceptuele invloeden van de onderzoeker. De gevonden kenmerken in de literatuur zijn in de index verwerkt zodat ze op een zo objectief mogelijke manier kunnen worden beoordeeld. Echter zou dit moeten worden gecontroleerd met echte emotionele reacties, voordat kan worden beweerd dat deze index een volledig betrouwbare manier van het meten van potentiële emoties is. Voor dit onderzoek zou deze opgave veel te groot zijn geweest, maar een dergelijke goed gevalideerde index zou een waardevolle bijdrage kunnen vormen aan onderzoek in de forensische psychologie en verbetering van de risicotaxaties. Ook heeft deze index alleen positieve, en geen negatieve factoren voor emotie. De jury-onderzoeken gaven ‘verzachtende’ kenmerken, zoals dat het delict een gevolg was van goede bedoelingen, het slachtoffer het delict heeft uitgelokt (Kerr, 2010), of als het delict een wraakactie was (Bornstein & Nemeth, 1999; Slovic & Monahan, 1995). Door zowel risicoverhogende- als risicoverlagende kenmerken te gebruiken kan een beter contrast worden bereikt dan alleen gebruik te maken van risicoverhogende affectieve informatie zoals in dit onderzoek.

Een tweede beperking van dit onderzoek kwam naar voren tijdens het verzamelen van de data. De HCR-20 formulieren waren vaak niet beschikbaar, en heeft ervoor gezorgd dat de uiteindelijke steekproef kleiner was dan voorzien. Daarbij bleek de score van het risico onevenredig verdeeld, waardoor data over het lage en matige risico elk uit slechts vijf dossiers kwam. Dit vormt een gevaar voor de validiteit van dit onderzoek, omdat het vertekenende effect door toeval groter wordt. Wanneer er opnieuw een onderzoek wordt gedaan op het gebied van risicoperceptie, is het van belang om een steekproef te nemen met een meer evenredig verdeelde risicotaxatie. Daarbij bleek een aantal HCR-20 risicoscores een gecombineerde waarde te hebben. Het is jammer dat deze schijnbare twijfelgevallen als laag/matig of als matig/hoog zijn beoordeeld, want de kans bestaat dat juist de affectieve informatie deze twijfel heeft veroorzaakt. Sinds een jaar is versie 3 van de HCR-20

gepubliceerd (Douglas, Hart, Webster, & Belfrage, 2013) en vertaald in het Nederlands (De Vogel, De Vries Robbé, Bouman, Chakhssi, & De Ruiter, 2013). Een duidelijke toevoeging is een extra kolom om de relevantie van de items aan te duiden. Bij de voorgaande versies werd juist geadviseerd om geen individuele items te waarderen, omdat dit niets toevoegde aan de voorspellende waarde. Een opmerkelijk verschil tussen de originele Engelstalige versie en de Nederlandstalige versie is dat de Nederlandstalige versie compleet afwijkt van het 3-punts systeem. De beoordeling van de 20 items gaat via een 7-punts systeem (nee; nee+; deels-; deels; deels+; ja-; ja), en de risicotaxatie wordt nu officieel via een 5-punts schaal gedaan (laag; laag-matig; matig; matig-hoog; hoog). Het is de vraag of deze rigoureuze verandering niet juist manipulaties door affectieve informatie in de hand speelt. Het is daardoor zeker interessant om dit in de toekomst opnieuw te onderzoeken op basis van data van deze nieuwe versie.

Implicaties

Op basis van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat de risicotaxatie met de HCR-20 niet lijkt samen te hangen met de aanwezigheid van affectieve informatie. Dit onderzoek onderstreept de juiste werking van de HCR-20, en de theorie achter de gestructureerd klinische risicotaxatie. Een kanttekening bij deze onderbouwing is dat de effecten van affectieve informatie wel aanwijzingen voor een manipulerende werking lieten zien, in lijn met de theorieën over de perceptie van risico en het maken van beslissingen op basis van risico informatie. Dit onderzoek kan hiermee voldoende aanknopingspunten leveren voor een uitgebreidere vervolgstudie.

Referenties

- Blumenthal, S., Huckle, C., Czornyj, R., Craissati, J., & Richardson, P. (2010). The role of affect in the estimation of risk. *Journal of Mental Health, 19*(5), 444-451. doi: 10.3109/09638231003728083
- Bornstein, B. H., & Nemeth, R. J. (1999). Jurors' perception of violence: A framework for inquiry. *Aggression and Violent Behavior, 4*(1), 77-92. doi: 10.1016/s1359-1789(97)00059-1
- De Vogel, V., & De Ruiter, C. (2004). Differences between clinicians and researchers in assessing risk of violence in forensic psychiatric patients. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, 15*(1), 145-164. doi: 10.1080/14788940410001655916
- De Vogel, V., De Vries Robbé, M., Bouman, Y. H., Chakhssi, F., & De Ruiter, C. (2013). *HCR-20 (versie 3); risicotaxatie van geweld*. Delft, Nederland: Eburon.
- Douglas, K. S., Hart, S. D., Webster, C. D., & Belfrage, H. (2013). *HCR-20 (version 3): Assessing risk of violence – user guide*. Burnaby, Canada: Mental Health, Law, and Policy Institute, Simon Fraser University.
- Douglas, K. S., Shaffer, C., Blanchard, A. J. E., Guy, L. S., Reeves, K., & Weir, J. (2002-2014). *HCR-20 violence risk assessment scheme: Overview and annotated bibliography*. Burnaby, Canada: Mental Health, Law, and Policy Institute, Simon Fraser University.
- Douglas, K. S., & Webster, C. D. (1999). The HCR-20 violence risk assessment scheme: Concurrent validity in a sample of incarcerated offenders. *Criminal Justice and Behavior, 26*(1), 3-19. doi: 10.1177/0093854899026001001
- Edens, J. F., Desforges, D. M., Fernandez, K., & Palac, C. A. (2004). Effects of psychopathy and violence risk testimony on mock juror perceptions of dangerousness in a capital

- murder trial. *Psychology Crime & Law*, 10(4), 393-412. doi: 10.1080/10683160310001629274
- Finkelstein, R., & Bastounis, M. (2010). The effect of the deliberation process and jurors' prior legal knowledge on the sentence: The role of psychological expertise and crime scene photo. *Behav Sci Law*, 28(3), 426-441. doi: 10.1002/bsl.914
- Finucane, M. L., & Holup, J. L. (2006). Risk as value: Combining affect and analysis in risk judgments. *Journal of Risk Research*, 9(2), 141-164. doi: 10.1080/13669870500166930
- Georges, L. C., Wiener, R. L., & Keller, S. R. (2013). The angry juror: Sentencing decisions in first-degree murder. *Applied Cognitive Psychology*, 27(2), 156-166. doi: 10.1002/acp.2880
- Gutteling, J., & Wiegman, O. (1996). *Exploring risk communication*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Haenen, M. (2014, 31 juli). Minder beperkingen voor van der g., *NRC Handelsblad*. Verkregen van <http://www.nrc.nl/handelsblad/van/2014/juli/31/minder-beperkingen-voor-van-der-g-1405141>
- Hare, R. D. (1991). *The hare psychopathy checklist - revised*. Toronto, Ontario: Multi Health Systems.
- Kalidien, S. N., & De Heer, N. E. (2013). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2012*: CBS, WODC, Raad voor de rechtspraak.
- Keij, I. (2000). Hoe doet het CBS dat nou? Standaarddefinitie allochtonen. *Index* (Vol. 10, pp. 24-25): Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Kerr, N. L. (2010). Explorations in juror emotion and juror judgment. In B. H. Bornstein & R. L. Wiener (Eds.), *Emotion and the law: Psychological perspectives* (pp. 97-132). New York: Springer.

Monahan, J., Heilbrun, K., Silver, E., Nabors, E., Bone, J., & Slovic, P. (2002).

Communicating violence risk: Frequency formats, vivid outcomes, and forensic settings. *International Journal of Forensic Mental Health*, 1(2), 121-126. doi: 10.1080/14999013.2002.10471167

NIFP. (2013). *Jaarbericht 2012* M. Noorbergen & B. de Koning (Eds.), Verkregen van

<http://www.nifpnet.nl/jaarbericht/jaarbericht.pdf>

NIFP. (2014). Klinische observatie in het pieter baan centrum: De rapportage. Verkregen op 8 april 2014, van

<http://www.nifpnet.nl/NIFP/Beoordelen/KlinischeobservatiePBC/Rapportage.aspx>

Philipse, M. W. G., De Ruiter, C., Hildebrand, M., & Bouman, Y. H. (2000). *HCR-20*:

Beoordelen van het risico van gewelddadig gedrag. Versie 2. Nijmegen: prof. mr.

W.P.J. Pompestichting, & dr. Henri van der Hoeven Stichting.

Rice, M. E., & Harris, G. T. (1995). Violent recidivism: Assessing predictive validity. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 63(5), 737-748. doi: 10.1037/0022-006X.63.5.737

Salekin, R. T., Rogers, R., & Sewell, K. W. (1996). A review and meta-analysis of the psychopathy checklist and psychopathy checklist-revised: Predictive validity of dangerousness. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 3(3), 203-215. doi: 10.1111/j.1468-2850.1996.tb00071.x

Singh, J. P., Grann, M., & Fazel, S. (2011). A comparative study of violence risk assessment tools: A systematic review and metaregression analysis of 68 studies involving 25,980 participants. *Clinical Psychology Review*, 31(3), 499-513. doi: 10.1016/j.cpr.2010.11.009

Slovic, P. (1987). Perception of risk. *Science*, 236(4799), 280-285. doi: 10.1126/science.3563507

- Slovic, P., Finucane, M., Peters, E., & MacGregor, D. G. (2002). The affect heuristic. In T. Gilovich, D. Griffin & D. Kahneman (Eds.), *Heuristics and biases: The psychology of intuitive judgment* (pp. 397-420). New York: Cambridge University Press.
- Slovic, P., Finucane, M. L., Peters, E., & MacGregor, D. G. (2004). Risk as analysis and risk as feelings: Some thoughts about affect, reason, risk, and rationality. *Risk Analysis*, 24(2), 311-322. doi: 10.1111/j.0272-4332.2004.00433.x
- Slovic, P., & Monahan, J. (1995). Probability, danger, and coercion: A study of risk perception and decision making in mental health law. *Law and Human Behavior*, 19(1), 49-65. doi: 10.1007/BF01499072
- Slovic, P., Monahan, J., & MacGregor, D. G. (2000). Violence risk assessment and risk communication: The effects of using actual cases, providing instruction, and employing probability versus frequency formats. *Law and Human Behavior*, 24(3), 271-296.
- Stebly, N. M., Besirevic, J., Fulero, S. M., & Jimenez-Lorente, B. (1999). The effects of pretrial publicity on juror verdicts: A meta-analytic review. *Law and Human Behavior*, 23(2), 219-235. doi: 10.1023/A:1022325019080
- Webster, C. D., Eaves, D., Douglas, K. S., & Wintrup, A. (1995). *The HCR-20 scheme: The assessment of dangerousness and risk*. Burnaby (BC), Canada: Simon Fraser University, & Forensic Psychiatric Services Commission of British Columbia.
- Welner, M. (2013). Classifying crimes by severity: From aggravators to depravity. In J. E. Douglas, A. W. Burgess, A. G. Burgess & R. K. Ressler (Eds.), *Crime classification manual: A standard system for investigating and classifying violent crime* (2nd ed., pp. 55-72). San Francisco (CA), USA: Jossey-Bass.

Werkgroep Risicotaxatie Forensische Psychiatrie. (2003). *Handleiding hkt-30, versie 2002*:

Risicotaxatie in de forensische psychiatrie. Den Haag: Ministerie van Justitie, Dienst
Justitiële Inrichtingen.

Yang, M., Wong, S. C., & Coid, J. (2010). The efficacy of violence prediction: A meta-analytic comparison of nine risk assessment tools. *Psychological Bulletin*, 136(5), 740-767. doi: 10.1037/a0020473

Appendices

Appendix I

Tabel 4

overzicht van delicten waarbij de HCR-20 is toegepast

WvSr.	Delict	N	%
289	*Moord	76	25,2%
287	*Doodslag	52	17,2%
242	Verkrachting	25	8,3%
157	Brandstichting/Ontploffing/Overstroming	22	7,3%
302	*Mishandeling, opzettelijk toebrengen van zwaar lichamelijk letsel	17	5,6%
312	*Diefstal met geweld of bedreiging	15	5,0%
285	Bedreiging	9	3,0%
317	Afpersing door geweld of bedreiging met geweld	9	3,0%
300	*Mishandeling	9	3,0%
244	Seks met kinderen <12	4	1,3%
246	Seksuele handelingen met kinderen	4	1,3%
285b	Bedreiging als dwangmiddel	4	1,3%
247	Seksuele handelingen met verminderd bewuste kinderen	3	1,0%
245	Seks met kinderen 12-16	3	1,0%
288	*Doodslag, ter uitvoering van ander strafbaar feit	3	1,0%
141	Openlijk geweld	1	0,3%
279	Ontvoering van minderjarige	1	0,3%
290	Kinderdoodslag	1	0,3%
240b	Verspreiden van kinderporno	1	0,3%
310	Diefstal	1	0,3%
282	Vrijheidsberoving	1	0,3%
	Overig (geen Wb.v.Strafrecht)	1	0,3%
	Onbekend delict (niet geregistreerd)	38	13,2%

* delicten die zijn gebruikt voor dit onderzoek

Appendix II*HCR-20^{V2}, Nederlandstalige versie (Philipse et al., 2000)*

Historische items		Code (0, 1, 2)		
		1 ^e	2 ^e	Consensus
H1	Eerder geweld			
H2	Jonge leeftijd bij eerste gewelddadig incident			
H3	Instabiliteit van relaties			
H4	Problemen in het arbeidsverleden			
H5	Problemen met middelengebruik			
H6	Psychische stoornis			
H7	Psychopathie			
H8	Problemen in de kindertijd			
H9	Persoonlijkheidsstoornissen			
H10	Eerdere onttrekking aan toezicht			
Totaal Historische Items				

Klinische items		Code (0, 1, 2)		
		1 ^e	2 ^e	Consensus
C1	Gebrek aan zelfinzicht			
C2	Negatieve opvattingen			
C3	Actieve psychotische symptomen			
C4	Impulsiviteit			
C5	Reageert niet op behandeling			
Totaal Klinische Items				

Risicohanteringsitems		Code (0, 1, 2)		
		1 ^e	2 ^e	Consensus
R1	Geringe kans dat plannen zullen slagen			
R2	Blootstelling aan destabiliserende factoren			
R3	Geringe beschikbaarheid persoonlijke steun			
R4	Werkt niet mee aan behandelmogelijkheden			
R5	Hoog niveau van ervaren stress			
Totaal Risicohanteringsitems				

Is er een combinatie of interactie van risicofactoren aanwezig die sterk risicoverhogend zou kunnen werken?

☐ Neen

☐ Ja, te weten:

Risicotaxatie

Gegeven bovenstaande is ☐ **binnen** ☐ **buiten** een behandelingssituatie het risico op aan het tenlastegelegde gelijkwaardige feiten: ☐ **laag** ☐ **matig** ☐ **hoog**

*Emotie-potentie index***Emotie-potentie index**

Indien een kenmerk aanwezig is in de beschrijving van het delict, dient dat kenmerk te worden aangekruist. De totaalscore wordt gevormd door het aantal aangekruiste kenmerken te tellen.

Op de bijlage zijn enkele voorbeelden van wat wel en wat niet tot elk kenmerk wordt gerekend.

E1	Slachtoffer was hulpeloos, weerloos of fysiek kwetsbaar	☐
E2	Slachtoffer waarschijnlijk veel pijn geleden, zwaar mishandeld of gemarteld voor de dood, of heeft blijvende zichtbare schade	☐
E3	Slachtoffer is willekeurig, of slachtoffer kan niet worden verweten het delict te hebben uitgelokt door zijn/haar gedrag	☐
E4	Huis van slachtoffer is binnengedrongen	☐
E5	Identiteit van slachtoffer is genoemd in de landelijke media	☐
EP	Totaalscore emotie-potentie	...

Bijlage bij emotie-potentie index

E1: Slachtoffer was hulpeloos, weerloos of fysiek kwetsbaar

Het delict beschrijft een slachtoffer dat verminderd weerbaar was tegen de dader. Hiertoe behoren bijvoorbeeld ouderen (>65 jaar), kinderen (<12 jaar), lichamelijk of verstandelijk gehandicapten, maar ook iemand die slaapt of is gedrogeerd. Buiten dit kenmerk vallen slachtoffers die weerloos zijn doordat ze compleet worden verrast door het delict, zoals een dader die een willekeurige fietser inhaalt en daarbij het slachtoffer met een mes in de rug steekt.

Bronfactoren: fysiek kwetsbaar of hulpeloos slachtoffer (Welner, 2013); slachtoffer is een moeder met kinderen (Bornstein & Nemeth, 1999)

E2: Slachtoffer waarschijnlijk veel pijn geleden, zwaar mishandeld of gemarteld voor de dood, of heeft blijvende zichtbare schade of verminking

Het delict beschrijft handelingen en verwondingen bij het slachtoffer, waarvan kan worden aangenomen dat deze zeer pijnlijk zijn geweest en het slachtoffer eronder heeft geleden, of dat deze handelingen en verwondingen blijvende zichtbare schade of verminking veroorzaakt bij het slachtoffer. Voorbeelden van delicten waarbij dit kenmerk hoort zijn als een dader een slachtoffer ernstig/dodelijk verwondt, maar het slachtoffer wordt achtergelaten om langzaam te sterven, of een dader die de toegebrachte pijn maximeert door het gedurende lange tijd uit te voeren (>1 minuut). Ook bij dit kenmerk horen delicten waarbij een dader het slachtoffer in vaak zichtbare delen van het lichaam blijvend verminkt, zoals een slachtoffer dat in het gezicht of hals is verminkt, en de rest van het leven aan het delict wordt herinnerd als dit slachtoffer in de spiegel kijkt. Verminkingen aan handen vallen hier ook onder, maar lichaamsdelen die normaal gesproken bedekt zijn door kleding niet.

Bronfactoren: slachtoffer veel pijn geleden (Kerr, 2010); sadistische neigingen (Blumenthal et al., 2010); serious physical abuse or torture before the death of the victim (Bornstein & Nemeth, 1999); ernstige mate van fysieke mishandeling (Welner, 2013)

E3: Slachtoffer is willekeurig, of slachtoffer kan niet worden verweten het delict te hebben uitgelokt door het gedrag

Het delict beschrijft een slachtoffer dat op basis van het gedrag niet kan worden verweten dat deze het delict heeft uitgelokt, of dat deze tenminste zeer onvoorzichtig is geweest. Omdat dit lastig objectief is vast te stellen wordt aangehouden dat dit kenmerk aanwezig is als wordt beoordeeld dat een slachtoffer, zonder hindsight, niets

anti-normatief heeft gedaan dat het risico tot slachtofferschap heeft kunnen vergroten. Voorbeelden die bij dit kenmerk horen zijn slachtoffers die volledig willekeurig lijken zoals de eerder genoemde exclusie van E1, waarbij een nietsvermoedende fietser met een mes in de rug wordt gestoken, of een slachtoffer die wordt mishandeld als hij in zijn eigen huis een inbreker confronteert. Voorbeelden die dit kenmerk uitsluiten zijn delicten waarbij een slachtoffer ernstig wordt mishandeld vanwege het afpersen van een andere crimineel, of een liquidatie in het criminele circuit. Ook uitlokkingen zonder criminele achtergrond behoren hiertoe, zoals een slachtoffer dat is mishandeld nadat hij de dader had geprovoceerd of uitgescholden, of een slachtoffer waar roekeloos handelen heeft geleid tot het slachtofferschap.

Bronfactoren: "blaming the victim"; illegal behavior was justifiable (Kerr, 2010); slachtoffer is onschuldig of willekeurig; act of reprisal (Bornstein & Nemeth, 1999)

E4: Huis van slachtoffer is binnengedrongen

Als het delict een beschrijving geeft dat de dader het huis van het slachtoffer is binnengedrongen, en het delict daar heeft plaatsgevonden, of het delict daar is begonnen en ergens anders is uitgevoerd, dan moet dit item worden gescoord. Een voorbeeld hiervan is een slachtoffer dat een inbreker betrapt en door de inbreker wordt aangevallen, of een moord waarbij de dader het huis binnenkomt om het slachtoffer te doden. Voorbeelden die niet tot dit kenmerk horen zijn delicten waarbij zowel de dader als het slachtoffer hetzelfde huis delen, of waarbij de dader een bekende is van het slachtoffer en door het slachtoffer is binnengelaten.

bronfactor: home-invasion (Kerr, 2010)

E5: Identiteit van het slachtoffer is genoemd in de landelijke media

Het is niet de bedoeling dat elke vermelding van het delict of het slachtoffer wordt onderzocht. Alleen grote mediazaken worden meegenomen, waarbij alleen wordt gezocht of het is behandeld door het NOS journaal (c.q. op nos.nl). Voorbeelden waarbij dit wel moet worden gescoord is de vermissing van Milly Boele, die aanvankelijk als vermist bekend werd gemaakt via een Amber-alert, en waarvan in zekere mate een achtergrondverhaal van is gepubliceerd. Wat niet wordt meegenomen in dit kenmerk zijn berichten uit alleen lokale media, of zaken waar niets persoonlijks of inhoudelijks over het slachtoffer is vermeld in de media.

Bronfactor: slachtoffer bekend geworden in de media met achtergrondverhaal (Kerr, 2010)